

ІНШІ МЕТОДИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

МЕТОД «ПРИПУЩЕННЯ НА ОСНОВІ ЗАПРОПОНОВАНИХ СЛІВ»

Метод «Припущення на основі запропонованих слів (термінів)» використовується на уроці під час актуалізації — для того, щоб «налаштувати» учнів на текст, який вони будуть читати або чути.

ОБҐРУНТУВАННЯ

Припущення того, що буде міститись у тексті на основі слів із нього, підвищує допитливість учнів та їхню готовність учитись. Також це може зменшити ту відстороненість або дистанцію, яку деякі учні відчувають стосовно письмових текстів. Наприклад, їм може бути цікаво прослухати оповідання, написану професійним письменником, але учні демонструють, що вони теж здатні придумати історії. Метод «Припущення на основі запропонованих слів (термінів)» учить учнів слухати або читати активно, звертати увагу на важливі слова, використовувати своє знання жанру для того, щоби знати, чого варто очікувати від тексту, а також учить їх співпрацювати з іншими, вирішуючи завдання або проблеми.

КІЛЬКІСТЬ УЧНІВ У ГРУПІ

Метод «Припущення на основі запропонованих слів (термінів)» застосовується при роботі в парах. У класі може бути необмежена кількість пар.

РЕСУРСИ

Метод «Припущення на основі запропонованих слів (термінів)» вимагає наявності дошки — для того, щоб записати ці слова.

НЕОБХІДНИЙ ЧАС

Метод варто застосовувати швидко: якнайбільше п'ять чи шість хвилин.

ХІД РОБОТИ

Крок 1: до початку уроку вчителю необхідно вибрати п'ять чи шість слів із тексту, які вказують на ключові поняття, важливі події чи головних персонажів.

Крок 2: учитель записує ці слова на дошці та каже учням, що ці слова зустрінуться в розповіді або в тексті. Він називає їм жанр чи стиль того тексту, який школярі почують. Він також може пояснити їм, що цей жанр обумовлює, якого роду події чи інформацію їм варто очікувати.

Крок 3: учитель просить учнів у парах постаратися представити — у залежності від тексту, який вони почують, — історію, пояснення, аргументоване есе, в якому були б усі ці слова або терміни. У них є на це чотири хвилини.

Крок 4: через три чи чотири хвилини вчитель пропонує тільки кільком парам розповісти свої придумані історії або тексти іншого типу. Учитель вислуховує їх із похвалою, але не каже, схожі вони чи ні на те, що має бути почуте.

Крок 5: учитель просить учнів уважно слухати те, що їм буде читати або розповідати, і каже їм, щоб вони порівнювали це з тим, що щойно придумали.

Крок 6: після того як учні прослухали або прочитали цей текст, учитель просить їх порівняти його з тим, що до цього вони придумали самі, та запитує, що навело їх на більш-менш подібні думки або образи — до прочитаного чи прослуханого тексту?

СПРЯМОВАНЕ СЛУХАННЯ ТА ОБМІРКОВУВАННЯ

«Спрямоване слухання та обмірковування» використовується на уроці під час фази «побудови

знань», тобто тієї частини уроку, коли організується вивчення нового матеріалу та його осмислення. Виконуючи це завдання, учні слухають історію, яку їм розповідає або читає вчитель, і роблять припущення стосовно того, про що буде йти мова в тексті далі. Учитель просить їх час від часу звіряти свої припущення з інформацією тексту й висловлювати нові припущення.

ОБГРУНТУВАННЯ

Метод «Спрямоване слухання та обмірковування» використовується, коли у вчителя є тільки один примірник тексту або він хоче втягнути учнів у розуміння оповідання та при цьому зробити так, щоб їм не треба було його читати. Цей метод можна використати для того, щоб учити учнів краще розуміти, або ж це може бути засобом змусити учнів уважно слухати текст, який потім буде докладно обговорюватись. За допомогою методу «Спрямоване слухання та обмірковування» ми навчаємо учнів слухати або читати активно, розвивати навички розуміння оповідних текстів і використовувати своє знання жанру та розуміння структури сюжету для того, щоб робити припущення стосовно тексту.

КІЛЬКІСТЬ УЧНІВ У ГРУПІ

Метод «Спрямоване слухання та обмірковування» можна використовувати в роботі з групами учнів від шести до тридцяти. Якщо учнів буде більше, то це буде обмежувати їхні можливості участі в роботі.

РЕСУРСИ

Метод «Спрямоване слухання та обмірковування» вимагає тільки того, щоб у вчителя було в розпорядженні якесь доцільне оповідання, яке він міг би переказати чи прочитати. Для даного методу найкраще брати передбачувані історії — в яких є певна проблема й послідовність дій веде до якогось висновку.

НЕОБХІДНИЙ ЧАС

Час, необхідний для такого заняття, залежить від довжини оповідання та того, наскільки докладний розгляд розповіді організує вчитель. Усе завдання не повинно займати більше тридцяти хвилин.

ХІД РОБОТИ

Крок 1: учитель відбирає для читання класу якусь передбачувану історію. Крок 2: учитель вибирає, де будуть зупинки, — це повинні бути такі місця, де щось має ось-ось відбутись або буде отримана відповідь на запитання. Таких зупинок може бути приблизно п'ять — якщо їх буде більше, то це порушить плин оповідання та знизить піднесення інтересу дітей.

Крок 3: учителю для початку можна просто повідомити учням назву та пояснити жанр тексту (народна казка, реалістичний художній твір, притча, міф тощо) і запитати учнів, що, на їхню думку, може відбутись у такій історії. Учитель вимагає від учнів, щоб вони зробили якомога конкретніші припущення. Після того як припущення висловлені, учитель просить учнів вирішити, яке припущення, на їхню думку, виявиться найбільш правильним, навіть якщо це припущення висловлене якимось іншим учнем, а потім просить їх уважно слухати та довідатись, що насправді відбудеться.

Крок 4: учитель читає або розповідає певний епізод оповідання до наступної зупинки, запитує, які з припущень виявилися правильними та що змушує учнів так думати. Потім він просить учнів висловлювати нові припущення, і цей цикл висловлення припущень та їхнього підтвердження триває доти, доки не буде прочитаний весь текст.

Крок 5: коли вчитель дійде до кінця оповідання, він просить учнів проаналізувати свої припущення. Які із припущень виявилися точними? Як їм удалося зробити такі припущення? Яким чином знання ними жанру, сюжету чи теми оповідання допомогло їм передбачити, що буде далі? Яку пораду вони дали б іншим учням для того, щоб допомогти робити правильні припущення?

МЕТОД СПІЛЬНОГО ОПИТУВАННЯ (ОПИТУВАННЯ ДУМОК)

Спільне опитування — це один зі способів, що дозволяють учителю організувати глибоке обговорення літературного твору. Найкраще застосовувати цей метод у групі з 8—10-ти учнів — щоб забезпечити їх максимальну участь і водночас мати розмаїття думок та ідей.

ОБГРУНТУВАННЯ

Метод спільного опитування може привести до дійсно натхненних дискусій у класі. Коли учні читають цікавий текст, який викликає різні реакції, і їм ставлять реальні запитання, тобто такі запитання, на які в учителя немає заздалегідь готових «правильних» відповідей, і коли пропонують дати різні відповіді, які будуть відрізнятися одна від одної, і далі вести дискусію один з одним — тоді це часто забезпечує глибоке мислення. Навіть коли вчитель використовує не всі кроки, описані нижче, окремі аспекти методу спільного опитування можуть сприяти поліпшенню обговорень, які проходять у класі.

КІЛЬКІСТЬ УЧНІВ У ГРУПІ

Метод спільного опитування працює дуже добре із групами учнів від шести до двадцяти. Якщо у групі менше учнів, то може виявитися, що висловлюється недостатньо різних ідей, а в більш численних групах в учнів не буде достатньо можливостей для участі в роботі. Якщо у класі більше двадцяти учнів, то другій половині учнів можна дати інше завдання, поки з першою половиною ви проводитиме обговорення, використовуючи метод спільного опитування.

РЕСУРСИ

У кожного учня має бути доступ до обговорюваного тексту. Цей текст можна або прочитати вголос, переказати їм, або ж роздати примірники цього тексту — у цьому випадку учні читають його самостійно.

НЕОБХІДНИЙ ЧАС

Обговорення із застосуванням методу спільного опитування займе принаймні 25 хвилин. Воно може тривати до 45-ти хвилин, і учні при цьому не втратять інтересу.

ХІД РОБОТИ Крок 1: до обговорення вчителю варто відібрати якийсь твір (чи його частину), що буде сприяти дискусії. Такий твір повинен допускати більш ніж одну інтерпретацію, тому не будь-який твір підійде для цього, та має порушувати цікаві проблеми. Народні історії часто влучно відповідають цим критеріям.

Крок 2: дайте учням можливість прочитати матеріал. Учитель повинен подбати про те, щоб усі учні уважно прочитали матеріал. Бажано, щоб учні прочитали матеріал двічі, перш ніж ви будете його обговорювати, — або вони можуть прочитати його, використовуючи метод «Спрямоване читання» чи «Спрямоване читання та обмірковування», які були описані вище.

Крок 3: підготуйте запитання для обговорення. Учителю необхідно підготувати чотири чи п'ять запитань для обговорення. Це мають бути «інтерпретаційні» запитання, які повинні відповідати таким критеріям.

1. Це мають бути реальні запитання — такого роду запитання можна поставити приятелю після перегляду фільму, що викликає неоднозначну реакцію.
2. На такі запитання є більш ніж одна обгрунтована відповідь. Це критерій, що сприяє дискусії. Якщо цей критерій не виконується, то обговорення не стане справжньою дискусією.
3. Запитання мають вести дискусію за текстом. Таке запитання, як: «Чому дружина Велетня виявила більше доброти до Джека, ніж його власна мати?», змушує учнів спочатку говорити про те, що є в тексті, хоча потім вони можуть висловити міркування на основі того, що їм відомо з життєвого досвіду. Тоді як запитання типу: «Чи доводилось комусь із вас учиняти настільки ж відважно, як учинив Джек?» веде обговорення тексту у багатьох непередбачених напрямках.

Крок 4: оголошіть запитання. Учитель записує перше запитання на дошці та пропонує всім учням на нього відповісти.

Крок 5: учні обмірковують запитання та записують свої відповіді. Учитель просить учнів подумати над цим запитанням, а потім стисло записати свої відповіді. Якщо учні дуже маленькі, і тому записування відповіді може бути справою занадто трудомісткою, учитель може сказати, що він порахує до 60-ти, перш ніж

попросити кого-небудь відповісти на запитання — так що весь цей час вони мають обмірковувати свою відповідь.

Крок 6: учитель вислуховує відповіді учнів. Коли вчитель пропонує учням відповісти, він може попросити зачитати свою відповідь тих учнів, які соромляться говорити. Він ініціює дискусію між учнями, указуючи на розходження в тому, що вони кажуть, і просить тих самих чи інших учнів детальніше зупинитись на розходженнях. Він може попросити учнів підтримати свої ідеї посиланнями на текст або переформулювати свої ідеї більш зрозуміло. Проте вчитель не виправляє учнів і жодним чином не дає їм зрозуміти, що якісь із відповідей є правильними, а якісь — ні. Важливо також, що вчитель не пропонує свою власну відповідь на це запитання.

Крок 7: учитель заповнює таблицю відповідей. У цю таблицю внесені список імен учнів і короткі виклади відповіді кожного учня. Учитель веде цю таблицю для того, щоби показати свою повагу до думок учнів, уповільнити розмову, вести облік того, що було сказано, а також відзначати, хто брав участь в обговоренні, а хто — ні.

Крок 8: учитель узагальнює дискусію. Коли обговорення якогось запитання виявляється вичерпаним, учитель читає вголос записані ним у таблицю стислі узагальнення висловлювань учнів. Потім учитель або один з учнів робить узагальнення всієї дискусії з цього запитання.

Крок 9: учитель ставить запитання далі. Він може записати ще одне запитання на дошці та продовжувати, як було описано вище. Але за бажанням учителя, коли дискусія вже зав'язалася, він може слідувати за учнями та продовжувати обговорювати проблеми та запитання, які вони піднімають.

ОЦІНКА

Оцінювати роботу учнів у процесі обговорення з використанням «Методу спільного опитування» досить складно, оскільки не передбачається, що учні мають дати якусь правильну відповідь. Проте вчитель може спостерігати за кожним учнем у процесі його участі в обговоренні й оцінювати якість цієї участі за допомогою шкали рубрик. Цікавити вчителя можуть такі параметри:

- Чи охоче учень бере участь в обговоренні?
- Чи дає учень глибоку ґрунтовну відповідь?
- Чи може учень підкріпити свою відповідь доказами з тексту?

ПОРАДИ

Багато вчителів, навіть коли при проведенні обговорення текстів не використовується «Метод спільного опитування» повністю, застосовують його окремі аспекти. Наприклад, вони можуть попросити учнів записати ті ідеї, які вони хотіли б винести на обговорення, або ж ведуть записи висловлюваних учнями ідей під час обговорення, чи намагаються зробити так, щоб під час обговорення ідеї висловлювалися учні, а не домінував сам учитель.

«ПАВУТИНКА» ДИСКУСІЇ»

«Павутинка» дискусії» поєднує динаміку хорошої дискусії з методами кооперативного навчання. Оскільки взаємодія під час даного виду діяльності відбувається в парах і у групах із чотирьох учнів, цей метод можна застосовувати у класах з будь-якою кількістю учнів. Для більше старших учнів «Павутинка» дискусії» може служити доброю підготовкою до написання аргументованого есе. «Павутинка» дискусії» застосовується на уроці під час фази консолідації — тієї частини уроку, коли учні міркують над тим, що вони вивчили, і думають про ті висновки, які можна зробити на основі створеного ними змісту.

ОБГРУНТУВАННЯ

Уміти зайняти позицію з проблеми, що викликає розбіжності, та підкріпити її аргументами є важливими аспектами критичного мислення. Це корисна підготовка для життєдіяльності у відкритому суспільстві. «Павутинка» дискусії» навчає учнів відігравати активну роль у обговоренні, займати певну та чітку позицію щодо проблем, як дебатуються, або суперечливих питань, підкріплювати свою позицію аргументами та співпрацювати з іншими, щоби відстоювати певну точку зору.

КІЛЬКІСТЬ УЧНІВ У ГРУПІ

Метод «Павутинка» дискусії» можна застосовувати, якщо у вас є щонайменше дві групи із чотирьох учнів у кожній, а таких груп може бути скільки завгодно.

РЕСУРСИ

Застосування методу «Павутинка дискусії» вимагає, щоб у кожній парі учнів був аркуш паперу, на якому вони мають накреслити графічний органайзер — «Павутинку» дискусії» (див. вище — у тексті уроку). Учням також знадобляться ручки чи олівці, щоб записувати свої ідеї.

НЕОБХІДНИЙ ЧАС

Виконання завдання з використанням цього методу займає 20-30 хвилин.

ХІД РОБОТИ

Крок 1: учителю необхідно підготувати продумане бінарне запитання. Бінарне запитання — це таке запитання, на яке можна дати дві відповіді, тобто або «так», або «ні», підкріпивши свою відповідь аргументами. Наприклад, під час обговорення оповідання «Іван і тюленьча шкіра» як бінарне запитання для обговорення можна було би взяти таке: «Чи правильно вчинив Іван, укравши тюленьчу шкіру?».

Крок 2: учитель просить пари учнів підготувати таблицю «Павутинка дискусії». Як вона виглядає, можна подивитись вище — у тексті уроку. Цим парам учнів дається чотири чи п'ять хвилин, щоби продумати аргументацію та написати по три причини на підтримку обох сторін у дискусії. Вони перераховують ці аргументи в таблиці «Павутинка дискусії».

Крок 3: кожна пара учнів об'єднується з іншою парою. Вони розглядають ті відповіді, які дали на підтримку обох сторін з цього запитання, і роблять доповнення до своїх списків.

Крок 4: чотири учні обговорюють це питання, поки не дійдуть якогось висновку. Тобто у своїй четвірці учні досягають згоди стосовно певної позиції з цього запитання та фіксують ті аргументи, які підкріплюють дану позицію. Свою позицію вони записують у комірку «Висновок» у таблиці «Павутинка дискусії».

Крок 5: учитель викликає кілька четвірок і просить їх стисло повідомити свою позицію й аргументи на її підтримку. Учитель може запропонувати групам провести дискусію одна з одною, якщо виявиться, що вони зайняли різні позиції з цього суперечливого питання. ПОРАДИ

Добре, якщо вчитель заздалегідь вирішить для себе, наскільки він хоче, щоб учні дійшли згоди із запропонованого запитання. На такі запитання, які ми називаємо запитаннями вищого порядку,

найчастіше не можна дати якусь одну однозначну відповідь, обгрунтовану добрими аргументами. Було би помилкою намагатися змусити учнів досягти однієї загальної відповіді на подібне запитання. Наприклад, під час обговорення оповідання «Іван і тюленьча шкіра» не можна дати якусь остаточну відповідь на запитання: «Чи було би краще, якби Іван не брав тюленьчу шкіру?» Ми як учителі хочемо лише, щоб наші учні зайняли чітку позицію з цього запитання та підкріпили її аргументами. З іншого боку, там, де це можливо, ми не повинні уникати цього. Припустимо, наприклад, що запитання було: «Чи було би краще, якби Іван був чесний зі своєю дружиною, повернувши її шкіру та дозволив вирішити, залишитися чи піти?» У цьому випадку було б добре, щоб наші учні дійшли згоди, що так це було би краще.